

TÜRK DIŞ POLİTİKASI ANALİZİNDE İNŞA KURAMI VE KÜLTÜR: KERKÜK REFERANDUMU ÖRNEĞİ*

*Murat BAYAR***

Öz: Çalışmanın amacı Türk Dış Politikasında Kerkük Referandumunun inşacılık kuramı ve kültür olgusu üzerinden incelenmesidir. İkinci Dünya Savaşı ile hem siyaset biliminde hem de uluslararası ilişkiler disiplininde önemi anlaşılmaya başlanan kültür, 1990'lı yıllardan itibaren açıklayıcı bir fenomen hâlini almıştır. Kültürün uluslararası siyasetteki önemi fark edilmiş ancak soğuk savaş dönemi boyunca realizm ve liberalizm yaklaşımları uluslararası siyasette baskın kuramsal konumunu sürdürmüştür. Kültür kavramını siyaset bilimi ve uluslararası siyasette merkezî konuma yerleştiren inşacılık (constructivism) kuramının ortaya çıkışı ise 1990'lı yıllara denk gelmektedir. Bu kuramsal arayışta en büyük etken; Aydınlanma ile ortaya çıkan "rasyonalitenin" iç siyasette ve uluslararası ilişkilerde olayları açıklamada yetersiz kalmasıdır. Bu durum, kültürün analiz birimi kabul edilmesi ile inşacılık kuramının uluslararası ilişkiler kuramları arasında yerini almasını sağlamıştır.

Çalışma kuramsal ve uygulamalı olarak iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde inşacılık kuramı ekseninde uluslararası ilişkiler ve dış politikada kültür olgusunun merkezî konumuna odaklanılmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise bu kuram çerçevesinde kültürün Türk dış politikası davranışı üzerindeki etkisi analiz edilmektedir. Analiz, Nisan 2017-Kasım 2017 tarihleri arasında Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi ile Türkiye arasında yaşanan "Kerkük referandumu" tartışması üzerine Türk dış politikası karar vericilerinin ürettikleri söylemler üzerinden gerçekleştirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Kültür, İnşacılık, Dış politika, Rasyonalite, Söylem Analizi, Kerkük Referandumu.

An Analysis of Turkish Foreign Policy According to the Constructivist Theory and Culture: The Example of the Kirkuk Referendum

Abstract: The purpose of the study is to examine the Kirkuk Referendum in Turkish Foreign Policy through the theory of constructivism and of the cultural feature. The importance of culture that became prominent after the Second World War in political science and in the discipline of international relations, developed into an interpretative framework since the 1990s. Although the importance of culture has been recognized in international politics, realist and liberal approaches maintained their theoretical domination throughout the Cold War. The emergence of the theory of constructivism, placed the concept of culture in central position in political science and international politics since the 90s. The most important factor in this theoretical development was that the "rationality" that emerged with the Enlightenment was insufficient to explain

* Makalenin Geliş ve Kabul Tarihi: 17.09.2018 - 31.12.2018

**Öğr.Gör., İstanbul Arel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, muratbayar@arel.edu.tr Orcid: 0000-0002-9206-0769

events both in domestic politics and in international relations. Thus the theory of constructivism by accepting the culture as an analytical tool took its place among theories of international relations.

The study consists of two parts: a theoretical and a case study. The first part focuses on the central place of culture in foreign policy and international relations based on the constructivist theory. The second part analyses the effect of culture on the manifestations of Turkish Foreign Policy within the framework of the said theory. The analysis is based on the discourse produced by the Turkish Foreign Policy decision makers during the "Kirkuk referendum" discussions, that took place between Kurdish Regional Government in Northern Iraq and Turkey from April 2017 to November 2017.

Keywords: Culture, Constructivism, Foreign Policy, Rationality, Discourse Analysis, Kirkuk Referendum.

Kültür, stratejiyi kahvaltılık niyetine yer.

Peter Drucker

Giriş

Rasyonalizm, uluslararası ilişkilerin -özellikle soğuk savaş dönemi ve sonrası çalışmalarında- en önemli yaklaşımlardan birisi olmuştur. Dış politika ve uluslararası ilişkiler çalışmalarında rasyonel yaklaşımın baskın konumu, soğuk savaş dönemini karakterize eden çift kutuplu güç dengesi ile ilişkilidir. Uluslararası ilişkilerde rasyonel yaklaşımı genel olarak iki kuram temsil etmektedir. Bu kuramlar alan yazında (literatür) realizm ve liberalizm olarak isimlendirilmektedir. Bununla birlikte son 20 yıllık süreçte uluslararası toplumda ortaya çıkan yeni gelişme ve değişimler, rasyonel yaklaşımın uluslararası sistemi açıklamada yetersiz kaldığını göstermektedir. Jane Erik Lane ve Svante Ersson'a (2005, s. 1) göre, özellikle 1990'lardan sonra, uluslararası siyasetin en önemli çalışma konularının başında, kültür ve toplum çalışmaları gelmektedir. Siyaset teorisinde azınlıklar, yurttaşlık ve haklar ile ilgili konular temel araştırma konuları hâline gelmiştir. Siyaset felsefesinde çok kültürlülük; siyaset sosyolojisinde, etnik köken, milliyetçilik ve din gibi konularda akademik araştırmaların genişlediği bir alan yazın (literatür) ortaya çıkmıştır. Günümüzde uluslararası siyaset, toplumların kültürel değerlerinin etkisi altında kalmaya başlayan devlet politikaları, aydınlanmacı geleneğin rasyonel seçim anlayışına karşı bir meydan okuma olarak karşımıza çıkmaktadır. Son 20 yılda bu konuda yapılan çalışmalara bakıldığında, çok kültürlülük (Kymlicka, 1995), post materyalizm (Inglehart, 1997), post modern toplumlardaki milliyetçilik (Fukuyama, 1995), medeniyetler çatışması (Huntington, 1996), sömürgecilik (Taylor, 1992) ve eşitlikçiliğin yükselişi (Said, 1994) gibi konular karşımıza çıkmaktadır. Bu teoriler kültürel yaklaşımlar hakkında farklı düşünce ve hipotezler içerse de özellikle 90'lardan

sonra ortaya çıkan ve aydınlanmanın rasyonel seçim bakış açısı ile anlaşılabilen yeni toplumsal politikayı anlama ve anlamlandırma uğraşı içerisinde olmuşlardır. Son 20 yıllık süreçte kültür olgusunun uluslararası siyasetin merkezine yerleştiren yegâne kuram ise inşacılık'tır (*Constructivism*). International Organization (IO) dergisi kuruluşunun 50. yıldönümüne özel yayımladığı sayının giriş bölümünde, Peter Katzenstein, Robert Keohane ve Stephen Krasner (1998), önümüzdeki yıllarda uluslararası ilişkiler alanında ana tartışma ekseninin, rasyonalizme karşı inşacılık olacağını ifade etmektedirler.

Bu bağlamda çalışmanın amacı Türk dış politikasının analizinde rasyonalizm temelli kuramların açıklamakta yetersiz kaldığı durumlarda, kültürü çalışma alanının merkezine koyan inşacılık kuramını temel alarak Kerkük referandumu tartışması üzerinden Türk dış politikasında kültür etkisinin analiz edilmesidir. İki bölümden oluşan çalışmada kuramsal tartışma ve örnek olay analizi yer almaktadır. Çalışmanın kuramsal bölümünde; realizm, liberalizm ve inşacılık kuramları açıklanmakta ve kültürün uluslararası siyasetteki açıklayıcı önemi ortaya konmaktadır. Sonrasında inşacılık ve kültür ilişkisi, bu ilişkinin analiz edilebilmesi için söylem analizi yöntemi açıklanmaktadır. Çalışmanın örnek olay analizi bölümünde ilk olarak inşacılık çerçevesinde söylemlerin analiz edilebilmesi, kültür olgusunun söylemlerin içerisinde ortaya çıkarılabilmesi için üç ana başlık üzerinden (etnik kimlik, din ve tarihsel miras, tarihsel sorumluluk) tanımlamaları yapıp bu bağlamda analizler yapılacaktır. Sonrasında kültürün Türk dış politikası davranışı üzerindeki etkisi, Nisan 2017-Kasım 2017 tarihleri arasında Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi ile Türkiye arasında yaşanan "Kerkük referandumu" tartışması üzerinden incelenmektedir. Bu amaçla bahsedilen tarihler arasında Türk dış politikası karar vericilerinin Kerkük üzerine ürettiği söylemler ile bu söylemlerin analizine yer verilmektedir.

Uluslararası İlişkiler Kuramları

1. Realizm

Realistlere göre uluslararası ilişkilerde temel aktör olan devletin devamlılığı esastır. Devletin devamlılığı ise rasyonel seçimler yapılmasına bağlıdır (Vasquez, 1996, s. 26). Bu anlamda uluslararası sistemin yapı ve işleyiş analizinde devlet en önemli aktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Viotti ve Kauppi, 1999, s. 6).

Soğuk savaş boyunca değişimlere uğrayan realizm tek bir teori olarak kabul edilmemektedir. Hans Morgenthau ve Reinhold Niebuhr gibi "klasik realistler" insanların, başkalarına hükmetmek için doğuştan gelen bir arzuya sahip olduğunu savunması ile diğer realist teorisyenlerden ayrılmaktadır. Onlara göre doğuştan gelen bu arzu bireylerin savaşlar aracılığı ile mücadele etmelerine yol açması ile önemlidir. Morgenthau ayrıca, klasik, çok kutuplu (multipolar) güç dengesi sisteminin erdemlerini vurgulamakta ve ABD ile Sovyetler Birliği

arasındaki iki kutuplu (bipolar) rekabeti ise tehlikeli görmektedir (Walt, 1998, s. 31).

Kenneth Walt'un ileri sürdüğü “neorealist teori”, insan doğasını göz ardı etmesi ve uluslararası sistemin etkilerine odaklanması ile diğer realist teorilerden ayrılmaktadır. Walt için uluslararası sistem, her biri hayatta kalmak için çabalayan bir dizi büyük güçten oluşmaktadır. Sistemin anarşik yapısı (devletleri birbirinden korumak için merkezî otorite yokluğu), her bir devletin kendi başına hayatta kalma zorunluluğunu gündeme getirmektedir. Waltz, bu durumun daha zayıf devletlerin daha güçlü rakipler ile bir araya gelmesine değil onlara karşı *dengelemesini* sağlayacağını savunmaktadır. Waltz ayrıca, Morgenthau'nun aksine, iki kutupluluğun çok kutupluluktan daha istikrarlı olduğunu iddia etmektedir (Walt, 1998, s. 31).

2. Liberalizm

Çağdaş liberallere göre toplumların sürdürülebilir iş birliği yapması uzun vadede herkesin yararına olacaktır. Ekonomi temelli iş birliklerine ek olarak güvenlik amacıyla yapılan iş birlikleri dünyanın daha güvenli hâle gelmesini sağlayacaktır (Fisher, 2006, s. 41). Çağdaş liberaller ekonomik bağımlılığın devletlerin birbirlerine güç kullanmasını engelleyeceğini çünkü savaşın her iki tarafın refahını tehdit edeceğini ileri sürmektedirler. Ekonomik ve güvenlik temelli iş birliklerinin yanı sıra Woodrow Wilson demokrasinin dünya barışına sunacağı katkıdan bahsetmektedir. Demokratik devletlerin otoriter devletlerden daha barışçıl yapıya sahip olmaları onun dünya barışında demokrasiyi merkezî unsur olarak ele almasına etkilidir. Buna ek olarak, Uluslararası Enerji Ajansı, Uluslararası Para Fonu gibi kurumlar, devletler arasındaki kalıcı iş birliğinin sağlanmasında önemli unsurlardır. Bu kurumlar daha büyük fayda sağlanması için devletlerin acil kazanımlardan vazgeçerek bencil devlet davranışlarını terk etmelerinde rol oynamaktadır (Walt, 1998, s. 32).

Bazı liberaller, yeni ulus ötesi aktörlerin, özellikle de çok uluslu şirketlerin, uluslararası ilişkilerde devletlerin egemenliğini sarstığını iddia etse de liberalizm genellikle devletleri uluslararası ilişkilerde merkezî oyuncular olarak görmektedir. Bütün liberal teorilerde devletler arasındaki ekonomik iş birliği daha ön planda olsa da liberal teori de realist teori gibi uluslararası ilişkilerde devletin temel aktör olduğunu kabul etmektedir.

3. İnşacılık (*Constructivism*)

İNşacılık kuramını uluslararası ilişkiler alanına ilk olarak Nicholas Onuf tarafından 1989 yılında yayımlanmış olan *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations* adlı çalışması ile olmuştur. İnşacılık Onuf'a göre, dili merkeze yerleştiren söz eylemler aracılığı ile kurallar oluşturan bir kuramsal yaklaşımdır. İkinci olarak ise inşacılık kuramı Alexander

Went'in 1992 ve sonrasında inşacılık üzerinde yazdığı eserlerde görülmektedir. Went için inşacılığın merkezinde davranışlar vardır. Onun inşacılık anlayışında aktörler dilsizdir. Konuşmak değil davranışlar ön planda tutulmaktadır. İnşacılık, rasyonalizmin varsayımlarına, özellikle de uluslararası siyasetin değişmez gerçekliği kavramına meydan okumaktadır. Anarşi uluslararası gerçekliğin kaçınılmaz bir özelliği değildir. Kimlik ve /veya normların etkisinin anlaşılması için özneler arası (*intersubjective*) anlamın araştırılması gerektiğini ifade etmektedir. İnşacılıkta, anlamın yorumlanması ve değişen pratiğin kavranması ile sosyal dünyanın pozitivist anlayışı ve bu konudaki bilgileri sorgulanmaktadır. Bu bağlamda inşacılık, rasyonalizme karşı olarak görülmekte (Zehfuss, 2004, ss. 3-4); realist ve liberallerin insan doğası ve devlet çıkarları hakkında yaptıkları varsayımları "özcü" olmaları nedeniyle eleştirmektedir (Fisher, 2006, s. 59).

Kültürü Dâhil Etmek

Uluslararası ilişkiler ve dış politika analizinde “kültür”, başka hiçbir şey tarafından açıklanamayan her şeyin açıklaması olarak görülmektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası ilişkiler ve dış politika analizinde ana akım teoriler (rasyonalizm temelli liberalizm ve realizm) bağlamında yapılan açıklamalar yeterli olmamaktadır (Grove, 2010, ss. 785-86). Bu sebeple, son 20 yılda, sadece uluslararası ilişkiler alanında değil sosyal bilimlerin neredeyse tamamında kültür olgusu en önemli açıklayıcı kavramdır.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren kültürün hem uluslararası ilişkiler teorileri hem de dış politika tercihlerinde zaman zaman ön plana çıktığı görülmektedir. İkinci Dünya savaşı sırasında, belki de savaşın seyrini değiştirecek hamleler kültür kavramının uluslararası ilişkiler alan yazınında kullanılmasıyla gerçekleşmiştir. Amerika Birleşik Devletleri hükümeti savaş devam ederken, Columbia Üniversitesi Antropoloji Bölümü akademisyeni Ruth Benedict'ten Japon kültürü ile ilgili çalışma yapmasını istemiştir. Benedict'in 1944 yılında tamamlamış olduğu “The Chrysanthemum and the Sword” adlı eser, 1946 yılında basılmıştır. 1960'lı yılların başında, Türkçeye “Krizantem ve Kılıç” ismiyle çevrilen kitap, Japon kültürünü en ince ayrıntısına kadar anlatan bir eser olması ile önemlidir (Bayar, 2018, s. 445).

Bugünün dünyasında uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi açısından en büyük problemin etnik ve dinî ve/veya mezhepsel çatışmalar olduğu görülmektedir. Bu sorunları anlamak ve çözmek için kültür olgusunu hesaba katmak gerekmektedir. Çünkü etnik ve dinî problemlerin neden, nasıl, hangi amaçla ortaya çıktığına dair en doyurucu açıklamaları kültür vermektedir. Lane ve Eresson'a (2005, s. 7) göre bugünün problemleri, rasyonel seçimin odaklandığı “kendi çıkarımı maksimize eden insan/devlet davranışından” daha farklı bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Bunu sağlayacak olan yaklaşım kültürel yaklaşımdır.

İnsan veya devletlerin davranışları maddi çıkarların ötesinde değer temelli veya fedakârlık üzerine kurulu olduğunda (etnik, dinî veya tarihsel miras ve tarihsel sorumluluk) kültürel yaklaşım, rasyonel seçim yaklaşımına göre daha gerçekçi açıklamalar ortaya koymaktadır.

İnşacılık ve Kültür İlişkisi

İnşacılık, kültür olgusunu uluslararası ilişkileri anlamının en önemli ve geçerli yolu olarak benimseyen yegâne paradigmadır. Temelde, siyaset de dâhil olmak üzere bütün insan etkinliklerinin verilen anlamlar aracılığı ile anlaşılabilceğini kabul etmektedir. Bu kabul, insanların karşılıklı etkileşimleri çerçevesinde inşa ettikleri ortak anlamlara gönderme yapmaktadır (Fisher, 2006, s. 59).

Belirli bir kültürü oluşturan anlamlar dil temelinde yapılandığı için kültür kavramı ile inşacılık paradigması uyum içindedir. Çünkü dil özneler arasındır ve ilişkiler ağı aracılığıyla kendi toplumsal dünyasını kurmaktadır. İnşacılığa göre dış politika yapıcıları olan ajanlar (agent), kendi anlam dünyaları çerçevesinde karar vermektedirler. Bu tür anlamlar büyük oranda sosyalleşme sürecinde edinilen anlamlardır. Ajanın kendi kimliği ve kültüründen bağımsız bir karar veremeyeceği açıktır (Fisher, 2006, s. 60). Bu bağlamda uluslararası siyasetin en temel yapılarının maddi olmaktan çok sosyal olduğu ve aktörlerin kimliklerini ve çıkarlarını biçimlendirdiği söylenebilir.

Nicholas Onuf ve İnşacılık Kuramı

Onuf, *World of Our Making* (1989) adlı çalışmasında inşacılığın temel önermelerini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, yapı ve ajanların özneler arası inşası, kurallar, söz eylemlerinin belirleyiciliği ve kültür ön plana çıkan noktalardır (Karakoç, 2013, s. 147). Onuf'un gerçeklik anlayışında yapı süreçleri ve kurumsallaşması önemli bir yere sahiptir. İnsanlar eylemleri aracılığıyla gerçeklik inşa etmekte ve bu durum söz eylemini (speech act) işaret etmektedir. Söz eylemleri; tekrarlama yoluyla, kurallara göre kurumsallaşan ve böylece insan eyleminin anlam ve bağlamını oluşturan unsurlardır (Zebfuss, 2004, s. 151).

Onuf'un inşacı kuramında dil, merkezî bir konuma sahiptir. Onuf'a göre, sosyal ilişkiler daima dil ile yapılanmakta ve kendi gerçekliğini kurmaktadır. Bu, özneler arası ilişkinin birbirini karşılıklı olarak inşa ettiği bir süreçtir. Sosyal inşa süreci ise konuşma ve konuşmanın türevi olan kurallar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Onuf'un argümanının temelinde söz eylemleri vardır. Ona göre konuşmak, yapmak demektir; çünkü insanlar dünyalarını konuşarak inşa etmektedirler (Onuf, 1989, s. 129).

Diğerlerini bir eylemde bulunmaya yönelten söz eyleminin kendisidir (Onuf, 1998, s. 66). Söz eylemi ile ajanlar, her zamanki gibi hareket etmeleri gerektiğini fark etmektedirler. Ancak her zaman bu şekilde hareket edildiği için

değil, düzeni oluşturan kural olarak söz eylemi güç kazanmaktadır. Kurallar, konuşmacı ve dinleyici arasındaki ilişkiyi düzenleyerek bir söz eylemi biçimini sağlamaktadır. Bir söz eyleminin genel biçimi içinde kurallar, dinleyicileri bu kurallara uyan birer ajan hâline dönüştürme kapasitesine sahiptir (Kubalkova, 2015, s. 64). Ajanlar, söz konusu kuralları takip etmenin kural olduğunu kabul ederler (Onuf, 1998, s. 11). Kurallar insanlara ne yapmaları gerektiğini söyler, (Onuf, 1998, s. 60) paylaşılan anlamları olanaklı kılar ve insanlara en nihayetinde kurala uyma/uymama seçenekleri sunarak bunlar üzerinden eylemde bulunulmasını sağlar (Onuf, 1989, s. 51). Dil ve kurallar Onuf'a göre, ajanınkinden farklı olmayan ve belki de yapınıninkinden daha önemli olan ontolojik bir statüye sahiptir. Dil, insan türünün evrensel özelliklerinden biridir ve dilin koyduğu sosyal kurallar insan türünün durumunu niteler. Uluslararası ilişkileri veya insan varoluşunun başka bir yönünü incelemek, dil ve kurallar üzerinde çalışmaktır (Kubalkova, 2015, s. 64).

Onuf'un kuramında *dil*'in merkezî önemi, söz eylemlerin ve kültürün ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Uluslararası ilişkiler ve dış politikanın çözümlenmesinde dil, söz eylem ve kültür süreçlerinin sonucu olarak söylemler önem kazanmaktadır. Söz eylemin ve kültürün Onuf'un kuramında bu kadar etkin olması, bütün bu süreçlerin sonucu olarak dış politika analizinde kültürün etkisini ortaya çıkarmak için karar vericilerin söylemlerini incelemek ve onları analiz etmek iyi bir yaklaşım biçimi olarak düşünülmektedir.

Söylem Analizi ve Kültür

Sosyal gerçekliğin (ya da kültürün) kendisi anlam yapılarıdır. Bu bakış açısıyla dil, kültürü oluşturan semiyotik sistemlerden biridir. Ancak, dil kodlamalar sunma kapasitesi ile diğer semiyotik sistemler arasında özel bir konuma sahiptir. Bu, sosyal semiyotik olarak dil formülasyonu ile amaçlanan şeydir. Sosyokültürel bağlamda dilin yorumlanması, kültürün bizatihi kendisinin anlam yapılarında yorumlanması demektir (Halliday, 1978, s. 3).

Sapir'e göre her dil, gerçekliği o dili konuşanlara kendi açısından yansıtmakta ve buna bağlı olarak her kültür farklı bir dünya görüşü sunmaktadır. Dil, toplumsal gerçekliğin sembolik bir yansımasıdır. Bu gerçeklik içinde oluşan anlamlar, en çok o gerçekliği yaşayanlar için anlamlıdır (Büyükkantarcıoğlu, 2006, s. 21).

Söylem, belirli kural, terminoloji ve konuşmalardan oluşan sistematik dilsel düzenleri betimlemek için kullanılan bir kavramdır (Tonkiss, 2006). Söylem, sözün sadece içeriğini değil dile getirenini (Kim söylüyor?), otoritesini (Neye dayanarak?), dinleyicisini (Kime söylüyor?) ve amacını (Söyleyenler söyledikleri ile neyi başarmak istiyor?) kapsayan bir kavramdır. Söylem, belirli bir zaman dilimi içinde, belirli insan grupları arasında olan ve diğer insan grupları ile ilişkili olarak geliştirilen fikir, ifade ve bilgileri içermektedir.

Söylem, konuşma ve sohbet de dâhil olmak üzere bütün iletişim biçimlerini kuşatmaktadır. Bununla birlikte sohbet ve konuşma söze dökülen önermelerle sınırlı değildir, günlük uygulamalar içinde sosyal dünyayı görme, sınıflandırma ve ona tepki verme yollarını da içermektedir (Worall, 1990, s. 8).

Örnek Olay Analizi

Uluslararası ilişkilerde, söylemlerin çözümlenebilmesi için kültürün bağlamından koparılmadan yeniden tanımlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Kültürün toplumsalın içerisindeki rolü, uluslararası ilişkilerde tanımlanmasını önemli kılmaktadır. Kültür ve siyaset ilişkisi kurulurken kültürün toplumu yeniden inşa edebilme kabiliyeti üzerine odaklanılmalıdır. Bu bağlamda uluslararası ilişkilerde kültür olgusuna bağlı etkilerin ortaya konulabilmesi için kültürün ilgili boyutları ile irdelenmesi gerekmektedir. Bunlar aşağıda maddelenmiştir:

1. Etnik kimlik

2. Din

3. Tarihsel Miras ve Tarihsel Sorumluluk (Lane, Ersson, 2005, s. 3)

Burada ifade edilen üç ana boyutun siyaset içerisinde nasıl etkili olduğunun çözümlenebilmesi ve kültürün doğası gereği inşa edilme süreçlerinin ortaya çıkarılabilmesi için öncelikle bu parçalarının, kesin/net sınırları belirtmeksizin, içerisinde bulunan kültür esas alınarak tanımlanmasına çalışılacaktır. Kesin net olarak tanımlanmamasının ana nedeni ise kültürün doğası gereği, net olarak betimlenememesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü bu parçaların farklı kültürler için farklı anlamlar ifade ettiği açıktır. Özönder'in de belirttiği gibi, kültürlerin çıkış kaynağı tarafından belirlenmesi ve kültürlerin benzemeziği ilkeleri kendi içlerinde kavramların da farklı referans noktaları olduğunu göstermektedir (Özönder, 2001, s. 1).

Etnik Kimlik

Gökçe'ye (1998, s. 286) göre toplumların zihinlerinde millî kültürün oluşmasında etnik kökenleri, üretim ve tüketim kalıpları, dilleri, dinleri, sanat anlayışları ile benzer unsurların süreç içerisindeki gelişimleri belirleyicidir. Genel olarak etnik kültürler millî kültürlerin kökenini oluşturmakla beraber, her zaman bu şekilde karşımıza çıkmayabilir. Çünkü etnik kültürlerin bir siyasi birliği yani devleti olmayabilir. Çünkü etnik kültürler bir siyasi birliğe yani devlete sahip olmak zorunda değildir. Farklı bir coğrafyada farklı bir kültürün içerisinde veya altında yaşıyor olabilir. Bunun bir örneğini Barth'ın etnik kültür/kimlik tanımlamasında bulabilmekteyiz. Ona (1969, ss. 10-11) göre etnik kültür/kimlik; biyolojik olarak kendini sürekli kılan -en azından bazı kuşaklar için- temel kültürel değerleri paylaşan, iletişim ve etkileşim alanı oluşturan ve kendi başına ayrı bir grup oluşturan unsurdur. Smith ise etnik bir topluluğun

özelliklerini altı ana başlıkta toplamıştır. Bu özellikler; kolektif özel ad, ortak soy miti, paylaşılan tarihî anılar, ortak kültürü farklı kılan en az bir unsur, özel bir yurt ile kurulan bağ ve son olarak nüfusun önemli kesimleri arasında dayanışma duygusunun varlığıdır. Belli bir nüfus, bu niteliklere sahip olduğu ve bu nitelikleri paylaştığı ölçüde ideal etnik topluluk veya etnik tipine o ölçüde yaklaşır. Bu unsurların belirtilerine rastlandığı yerde ortak bir kimlik duygusuna sahip tarihsel kültürü olan bir toplulukla karşı karşıyayız demektir (Smith, 1994, s. 42).

Din

Kültürün en temel bileşenlerinden biri olan dil'in yanı sıra belki de en önemli unsurlarından biri olarak din kavramı düşünülmektedir. Durkheim'e göre din, kolektif düşüncenin en uç noktasıdır. Latince "bağlanmak, birleşmek" anlamına gelen (to bind) sözcüğünden türediği iddia edilmektedir. Ona göre din insanları en sıkı şekilde bütünleştiren/birleştiren güçtür (Bozkurt, 2013, s. 246). Din, toplulukların kurulmasında başat rol oynayabilmektedir. Aynı zamanda sadece topluluklar değil toplumlar arasında da aynı dine mensup toplumların da daha yakın ilişkiler kurmalarına olanak sağlamaktadır (Fichter, 2011, s. 83). Din, buna ek olarak, kültürlerin şekillenmesinde, öğretilerin temeline bakıldığı zaman, o toplulukların değerlerinin ve normlarının ortaya çıkmasında da etkili olmaktadır.

Yukarıdaki açıklamalarda da vurgulandığı üzere din; toplumların, aynı zamanda bireylerin kültürlenmesi noktasında etkin bir rol oynamaktadır, bunun da o toplumların ve bireylerin davranış kalıplarına, bakış açılarına ve yaşam tarzlarına kadar, hemen hemen bütün kararları üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

Tarihsel Miras ve Tarihsel Sorumluluk

Tarih klasik bir ifadeyle, her şeyden önce insanlığın hafızası durumundadır. Tarihin insanlar, gruplar ve toplumlar için en önemli işlevlerinden bir tanesi, dünyayı anlamlandırma çabalarına ve geleceği inşa etme projelerine temel alınmasıdır. İnsanlara, farklı toplum ve kültürlerle dair derinleşen bilgiler toplumların kendilerini daha iyi tanımalarını sağlar. Kendi kültürel değerlerini tanımak, onların gelişme seyirlerini çözümlenmek ve geleceğe ışık tutmak açısından kendi kültürel geçmişleri ve tarihsel mirasları çok önemlidir (Öz, 2008, s. 220).

Bir kültürün içerisine doğup sosyalleşme süreçlerini tamamlayan bireyler, içlerinde buldukları bu kültürlerin ayrılmaz bir parçası olurlar. Bunun sonucunda yaşamın her anında karar verici durumunda olduğu durumlarda üyesi olduğu kültürün özellikleri, bireylerin kararları üzerinde etkili olmaktadır. Bugün içinde yaşamış olduğumuz dünyadaki sınırlar, tam olarak kültürel

sınırlar değildir. Değişen sınırlar zaman zaman aynı kültürel değerleri taşıyan toplumları veya kültürel önemi olan bölgeleri bugün içerisinde yaşanan sınırların dışında bırakmış olabilmektedir. Bu gibi durumlarda özellikle de dış politika anlamında karar vericiler kararlarını şekillendirirken tarihsel ve kültürel olarak mirasları olduğunu düşündükleri bölgeler ve/veya topluluklara karşı rasyonel olmayan kararlar verebilmektedirler. Bu süreçleri çözümlenebilmek ve ortaya çıkarmak için karar vericilerin örnek olay(lar) üzerine yapmış oldukları söylemleri yukarıda belirtilen kültürün üç boyutu üzerinden analiz etmek gerekmektedir. Söylemlerin analizi bu üç boyutu, söylemlerde kullanım durumlarına göre ortaya çıkarılacaktır. Bu durum kültürel hassasiyetlerin dış politika kararının şekillenmesinde etkili olabileceğini ortaya koymaktadır. Çalışmada çözümlenen örnek olay söylemleri, Kerkük referandumu üzerine Türkiye Cumhuriyeti karar vericilerinin (Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Dışişleri Bakanı) belirtilen tarihler arasında vermiş oldukları röportajlar ve yapmış oldukları konuşmalar arasından seçilmiştir. Bu süreçte konu ile ilgili bütün söylemler incelenmiş ve kültürel kodlar içerdiği düşünülen söylemler çeşitli kaynaklardan alıntılanarak analiz kapsamına dâhil edilmiştir.

Çalışmada Blanche ve Durrheim'in üç boyutlu söylem çözümlene yöntemi kullanılacaktır. Bu yöntemin yapılan çalışmanın doğasına uygun olarak kültürel hedefleri ve inşa süreçlerini merkeze koyması açısından önemli olmaktadır.

Terre Blanche ve Durrheim'in Üç Boyutlu Söylem Çözümlene Yöntemi

Blanche ve Durrheim (1999, ss. 154-167) uyguladıkları söylem çözümlenmesinde üç unsurun olması gerektiğini belirtmişlerdir: Bu unsurlar; söylem (discourse), etki (effect) ve bağlamdır (context). Bunlar kısaca aşağıdaki şekilde açıklanabilir:

1. Söylemler metinlerde ortaya çıkar ve anlaşılır hâle gelir. Söylemler aracılığı ile kültürel hedefler tanımlanır ve hedefler doğrultusunda inşa edilir. İkili karşıtlıkların aranması, tekrarlanan terim, cümle ve metaforların tanımlanması burada önemlidir.
2. Etkiler, metnin ne dediğinden ziyade ne yaptığı/amaçladığı ile ilgilenilmesidir. Metin açık amaçlara sahip olduğu gibi kapalı amaçlar da içermektedir. Bu noktada söylemde bulunan karşıtlıklar, tekrarlanan terim cümle ve metaforların kullanılma amacının tespit edilmesi önemlidir.
3. Bağlamlar metinlerde bulunan söylemlerin çeşitlilik ve tutarlılık kalıplarını göstermektedir. Bağlamlar aracılığı ile söylemde yer alan hedefler ortaya konabilir. Konuşma ve tartışmaların mikro içeriği bağlamlarda keşfedilebilir.

Kerkük Referandumu Üzerine Üretilen Söylemler

Şu anda yaptıkları iş bana göre bir işgal hareketidir, çok çirkindir. Tarihi itibariyle baktığımız zaman biz biliriz ki bir Türkmen şehridir Kerkük. Daha sonra burada tabii çok ciddi bir değişiklikler oldu, zorlamalar oldu ve nüfus değişikliklerine gidildi. Bütün bunlara rağmen bugün Kerkük'te Türkmen'yle, Arap'ıyla ve Kürtler ciddi bir değişime gittiler. Şu anda yaptıkları iş bana göre bir işgal hareketidir, çok çirkindir (Yenişafak, 2017).

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 4 Nisan 2017 tarihinde yapmış olduğu bu açıklamada, kültür olgusunun hem tarihsel miras ve sorumluluk boyutuna hem de Türklük/Türkmenlik kavramları dolayısıyla etnik kimlik boyutunun vurgulandığı görülmektedir. Söylemde öncelikle Kerkük bölgesinin tarihsel olarak Türkmenlere ait olduğu ancak zaman içerisinde yerlerinden edilen Türkmenlerle nüfus yapısında meydana gelen değişimden bahsedilmektedir. Sonrasında ise bölgede yaşanan nüfus değişimlerinin ortaya çıkış şekli ve şiddeti düşünüldüğünde ciddi bir değişim olarak kabul edilmesi gerektiği dile getirilmektedir. Ayrıca, bugünkü hareketin bir işgal hareketi olarak değerlendirilebileceği de söylem içinde yer almaktadır. Böylece, hem mevcut durumun hem de tarihsel olarak bölgede yaşanan nüfus değişiminin meşru görülmediği Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın söyleminde açıkça fark edilmektedir.

Duygusal çıkışlar yapmak doğru olmaz. O iddiaları etraflıca Dışışleri'nden dinlememiz, doğru bilgileri almamız lazım. İddialar nedir, ne derece doğrudur? Bunları bir görmemiz, okumamız lazım. Değerlendirme ancak ondan sonra yapılabilir. Duygusal çıkışlarla açıklamalar yaparsak, bu yanlış olur. Ama bizler Türkmen kardeşlerimizle oraları terk etmelerini asla tavsiye etmeyiz. Onlar kendi topraklarında kalmalıdır. Geçenlerde ziyaretime geldiler. "Biz, bu topraklarda doğduk; bu topraklarda ölürüz. Dedelerimizin bize vasiyeti var." dediler. Ben onların o duygulu ifadelerini unutamam. Biz de tabii ki üzerimize ne düşerse sonuna kadar onu yaparız (Yeniçağ, 2017).

Kazakistan ziyareti sonrası Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın İstanbul'a dönüş yolunda gazetecilerin sorularını yanıtlarken vermiş olduğu Kerkük referandumu hakkındaki 21 Mart 2017 tarihli bu söylem, içerdiği mesaj açısından iki bölümde ele alınabilir. Söylemin ilk bölümü, bilgilere net bir şekilde ulaşılmadan konu hakkında çıkarımlar yapmanın yersiz olacağını vurgulamakta ve duygular aracılığı ile karar verilemeyeceğinin altını çizmektedir. Söylemin ikinci bölümünde ise Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın durumu duygusal olarak değerlendirdiği görülmektedir. Liderlerin birçok konuşmasında karşılaşıldığı gibi, karar vericilerin kendi kültürel kodlarını dâhil ettikleri rasyonel kabul edilemeyecek dış politika söylemleri üretmeleri söz konusu olabilmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan da benzer şekilde söyleminde Türk kültürünün bir parçası olarak Türkmenlerden bahsederken, onların başına gelebilecek herhangi

bir olumsuz durumda Türkiye tarafından gereğinin sonuna kadar yapılacağını açıkça ortaya koymaktadır. Bu durum, diplomatik girişimlerden savaşa kadar birçok farklı değişkeni kendi içinde barındırması ile önemli bir içeriğe sahiptir. Karar vericilerin dış politika davranışlarını kendi sosyal gerçekleri üzerinden kurgulayabildiğini gösteren bu söylem, gerektiğinde bu gerçekliği sürdürecektir kararların alınmaktan çekinilmeyeceğini de vurgulamaktadır. Sonuç olarak, Türk etnik kimliğinin, tarihsel miras ve sorumluluğun merkezi konumunda olduğu bu söylem; duygusal değerlendirmelerden kaçınılması gerektiğini savunurken aynı zamanda duygusal değerlendirmelere yer vermesi ile kültürün dış politika söylemlerinde işgal ettiği alanı göstermektedir.

Başbakan Yıldırım katılmış olduğu TRT Haber, A Haber, CNN Türk, Habertürk ve NTV ortak canlı yayınında, Murat Akgün'ün "Kerkük konusunda bizim plan-programımız nedir?" sorusuna Başbakan Yıldırım;

Doğrusu tabii Kerkük'te siz de ifade ettiniz, demografik yapıyı Körfez Savaşı'ndan sonra fiili durum yaparak oradaki Bölgesel Kürt Yönetimi değiştirmek için âdeta bir zulüm uyguladı, oradaki insanları yerinden çıkardı. Dolayısıyla Kerkük gibi şu anda Anayasa bakımından Bölgesel Yönetim'e ait olmayan yerlerin dâhil edilmesi, hem referanduma dâhil edilmesi hem de bir oldubittiye tabi tutulması ihtimaline karşı Irak Merkezi Hükümeti'yle koordinasyon hâlinde bir çalışma içine gireceğiz. Biz(im) buradaki oldubittiye kayıtsız kalmamız düşünülemez. Ama bunu Irak'la beraber yapmamız lazım. Nihayet Irak'ın toprağıdır, hükümlerlik hakkı oradadır ama onlar bu konuda bizden destek talebinde bulunursa, tabiatıyla biz bunu tereddütsüz yerine getiririz. Unutmayalım, 1957 nüfus sayımında Kerkük'teki Türkmen oranı yüzde 70'di, şimdi bu oran yüzde 30'lara kadar gerilediği söyleniyor, sağlıklı bir kayıt olmamasına rağmen (AK Parti, 2017).

Başbakan Yıldırım'ın 25 Eylül 2017 tarihli bu söyleminde, önceki söylemde de ele alınan Türkmenlerin yerlerinden edilme ve nüfus oranlarının değiştirilmesi konularının odakta olduğu görülmektedir. Onuf'un kuramında da belirtildiği gibi söz eylemlerin tekrarı oldukça önemlidir çünkü söz eylemlerinin tekrar edilmesi kurallaşmasına hizmet etmekte ve böylece gerçeklik inşa edilmektedir. Söylemin sonunda, etnik kimliğe atıfta bulunularak bölgedeki Türkmenlerin yıllar içerisinde diğer etnik gruplar tarafından yerlerinden edildiğine dikkat çekilmesi bu bağlamda öneme sahiptir. Erdoğan'ın söylemi ile paralel şekilde Yıldırım'ın söyleminde zaman içerisinde nüfus yapısında meydana gelen değişimlere rağmen Kerkük Bölgesinin tarihsel olarak Türkmenlere ait olduğu vurgulanmaktadır.

05 Ekim 2017 tarihinde, İran ziyareti dönüşünde uçakta gazetecilere konuşan Erdoğan, "Kerkük çok hassas. IKBY de malum, genelde, Kerkük'le ilgili olarak 'Burası benim' havası oluşturmak istedi. Hâlbuki oralar özellikli bölgelerdir. Dolayısıyla, orada hiç kimse, Burası benimdir

havasına giremez. Orada bir defa Türkmenler var, tarihine baktığımızda burada Türkmenlerin geçmişe yönelik çok ciddi sahiplenme hakkı var. Biz diyoruz ki; Orada kimler yaşıyorsa biz onların hukukunu koruyalım.' Ama iyi biliyoruz ki Kürtlerin orada hiçbir hukuku yok. Onlar aslında şu anda orada işgalci konumundalar. Ellerinde güç var, o gücü kullanarak Kerkük'e hep girme gayreti içinde oldular. Ama şu anda merkezî yönetim Kerkük'e yönelik gerekli adımları atacak. Irak, İran'la görüşmelerimiz sürüyor. Atılması gereken adımlar neyse atılacak. Kerkük için de atacağız, Musul için de atacağız. Biz oralarda yaşayanların, oraların gerçek sahiplerinin yanında olacağız (Diken, 2017).

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 5 Ekim 2017 tarihinde İran ziyareti dönüşü sırasında uçakta yaptığı konuşma incelendiğinde ana akım uluslararası ilişkiler yaklaşımlarından hareketle Kerkük Referandum tartışmasının ele alınmaya çalışıldığı ancak kültürel unsurların da değerlendirmeye dâhil edildiği görülmektedir. Söylemin başında farklı bir ülkenin içerisinde meydana gelen ve dış müdahalelere kapalı olması gereken bir olay olarak nitelendirildiği görülen Kerkük referandumu, söylemin devamında ise Türkiye'nin sorumluluk üstlenmesini gerektiren bir konu olarak ele alınmaktadır. İlk bakışta kendi içinde çelişkiler barındırdığı düşünülse de Türklerin bölge üzerindeki kazanım ve hakları odağında yapılan değerlendirme Erdoğan'ın konuya tavır alışındaki kültürel yaklaşımı göstermektedir. Ayrıca, söylemin sonunda Türk dış politika karar vericisi olarak Erdoğan'ın ifade ettiği Türkmenlerin ihtiyaç duyması hâlinde gerekli hamlelerin yapılacağına ilişkin taahhüt; konunun ele alınışında en az modern uluslararası ilişkiler teorileri kadar kültürün de etkili olduğunu gözler önüne sermektedir.

...Bize ne diyorlar? "Suriye'de ne işiniz var?", "Irak'ta ne işiniz var?", "Balkanlarda, Kafkaslarda, Orta Asya'da, Kuzey Afrika'da ne işiniz var?" diye soruyorlar. Tarih bilmez bu gafillere cevabımız şudur: Ankara'nın doğusundaki ve kuzeyindeki tüm coğrafyalar kalbimizin bir yanı, batısındaki ve güneyindeki tüm coğrafyalar da kalbimizin diğer yanındır. İnsan kalbini parçalayabilir ve bir kısmından vazgeçebilir mi? Öyleyse, biz de oralardan, oralardaki kardeşlerimizden vazgeçemeyiz. İdlip'te yanan her ciğerin, bizim için Hatay'da, Gaziantep'te dökülen gözyaşından bir farkı yoktur. Yıllarca rahmetli Abdurrahman Kızılay'ın sesi ve edasıyla dinlediğimiz o güzel Kerkük türküsünde ne diyor:

"Altın hızma mülayim
Seni Hak'tan dileyim
Yaz günü temmuzda
Sen terle ben sileyim
Gün gördüm, günler gördüm
Seni gördüm şad oldum"

Şimdi biz, hepimizi yüreğimizden kavrayan bu güzel türkünün yakıldığı Kerkük'e nasıl sırtımızı dönebiliriz? Ecdadımız, Gazi Mustafa Kemal,

Misakımillî'yle en batıdan en doğuya, Kerkük'e kadar burada bu hattı çizmediler mi? Kerkük Türkmenleri oralarda değil miydi? Aynı şekilde Musul'da değil miydiler? Vardılar.

İşte böylesine içli bir Kerkük Divanını dinleyip de “Aman bu işlere karışmayalım” demek bize yakışır mı? (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2017).

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 18 Ekim 2017'de düzenlemiş olduğu muhtarlar toplantısında Kerkük üzerine yapmış olduğu bu değerlendirmede, dış politika davranışları üzerine kendisine yöneltilen eleştirilere kültürel kodlar üzerinden cevap verdiği görülmektedir. Bu söylemin bizatihi kendisi Kerkük meselesinin Türk dış politikasında kültürel bir mesele olarak var olduğunu açıkça ortaya koyar niteliktedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Kerkük meselesinde Türkiye'nin mevcut tavrını Misakımillî vurgusuyla tarihten gelen sorumluluğa ve etnik kimliğe (Türkmen) dikkat çekerek açıklamakta ve dahası farklı bir tavır alışın aynı gerekçeler ile mümkün olmadığını işaret etmektedir. Bu söylem, karar vericilerin Türk dış politika davranışlarında kültürel kodların açıklayıcı etkisini ortaya koymaktadır.

Genel olarak Türk dış politikası karar vericilerinin Kerkük referandumu üzerine yapmış oldukları söylemlerde, modern uluslararası ilişkiler teorileri kapsamında olaylara yaklaşmaya çalıştıklarını görmekteyiz. Fakat söylemler ayrıntılı olarak incelendiğinde modern uluslararası ilişkiler teorileri ile uyumlu gibi görünen bu söylemlerin çeşitli kültürel kod ve hassasiyetler içerdiği görülmektedir. Söylemler içinde bazen açık bazen de kapalı olarak var olan bu kültürel kod ve hassasiyetler, Türk dış politikasında kültür ögesinin etkisini gözler önüne sermektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Onuf'un inşa kuramı ve Blanche ve Durrheim'in söylem analizi yöntemi açısından bakıldığında söz eylemleri üretenler yani ajanlar bu söz eylemleri aracılığı ile kurallar oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bu kurallar ise doğrudan iç ve dış politikayı etkileme kudretine sahiptir. Bu bağlamda Türk dış politika karar vericilerinin ürettikleri söz eylemler ile yeni kuralların oluşmasına katkı sağladıkları söylenebilir. Böylece Kerkük referandumu sürecinde Türk dış politikası karar vericilerinin söylemleri aracılığı ile dış politika davranışını tayin ettiği ve bu söylemlerin kültürel kodlarla yakından ilişkili olduğu açıkça görülmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden bir tanesi, ajan olarak karşımıza çıkan dış politika karar vericilerinin söz eylemlerini ortaya koyarken sosyalleştikleri kültürlerden farklı düşünme ve bu düşünceyi söze dökebilmesinin neredeyse imkânsız oluşudur. Çünkü içerisinde doğup büyüdüğü, sosyalleştiği kültür dil ile anlamlı hâle gelmektedir. Dil insan

türünün en önemli özelliklerinden biridir ve dilin koyduğu toplumsal kurallar söz eylemelere yansımaktadır.

Kerkük referandumu söylemleri üzerinden Türk dış politikasında kültür olgusunun etkisine bakıldığında, en önemli motivasyonun etnik kimlik ile tarihsel miras ve sorumluluk vurgusunda olduğu görülmektedir. Kerkük referandum sürecine dair seçilen söylemlerde dönemin hem Başbakan'ı hem de Cumhurbaşkanı'nın söylemleri birbiri ile tutarlı gözükmektedir. Tarihsel miras ve tarihsel sorumluluk üzerinden üretilen söylemlere bakıldığında, bölgenin Osmanlı İmparatorluğu'nun parçası olmasına ve Misakımillî'den kaynaklanan duruma atıfta bulunulduğu görülmektedir. Etnik kimlik üzerinden üretilen söylemlere bakıldığında ise herhangi bir mezhepsel ve dinsel ayrım gözetmeksizin tamamen Türkmenleri koruma ve kollamaya yönelik söylemlerin üretildiği söylenebilmektedir. Dış politika karar vericilerinin gerçekliği söz eylem aracılığı ile ve tekrarlama yoluyla kurallara göre kurumlaşan ve böylece insan eyleminin anlamını ve bağlamını inşa eden ajanlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Kerkük referandumu sürecinde Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ın kullanmış oldukları Türkmenlik ve Misakımillî vurgusunun ve her defasında tekrarlanmasının gerçekliği inşa edişi açıkça görülmektedir.

Kaynakça

40. Muhtarlar Toplantısında Yaptıkları Konuşma. 21.04.2018 tarihinde <https://www.tecb.gov.tr/konusmalar/353/85035/40-uhartarlartoplantisinde-yaptiklari-konusma.html> adresinden erişildi.
- Aslantürk, Z. ve Amman, T. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Başbakan ile özel yayın. 21.04.2018 tarihinde <https://www.akparti.org.tr/site/haberler/trt-haber-basbakan-ile-ozel-yayin-tam-metni/93603#1> adresinden erişildi.
- Bayar, M. (2018). Kültür Kavramının Siyaset Bilimi ve Dış Politikaya Etkisi. *Akademik Bakış Dergisi*, 66, 442-452.
- Blanche M. T. ve Durrheim, K. (1999). *Research in Practice: Applied Methods for the Social Sciences*. Cape Town: University of Cape Town Press.
- Büyükkantarıcıoğlu, N. (2006). *Toplumsal Gerçeklik ve Dil*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan: Kerkük'teki Referandum Kararı İşgal Hareketidir. 21.04.2018 tarihinde <https://www.yenisafak.com/gundem/cumhurbaskani-erdogan-kerkukteki-referandum-karari-isgal-hareketidir-2638590> adresinden erişildi.
- Erdoğan'dan Yeni Yol Haritası: Kerkük ve Musul için de adım atılacak. 21.04.2018 tarihinde <http://www.diken.com.tr/erdogandan-yeni-yol-haritasi-kerkuk-ve-musul-icin-de-adim-atilacak/> adresinden erişildi.
- Erdoğan'dan Referandum Açıklaması. 21.04.2018 tarihinde <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/erdogandan-referandum-aciklamasi-172480h.htm> adresinden erişildi.
- Fichter, J. (1996). *Sosyoloji Nedir?* (N. Çelebi, Çev). Ankara: Atilla Kitapevi.

- Fischer, M. (2006). Culture and Foreign Politics. B. Shafer (Yay. Haz.), *The Limits of Culture: Islam and Foreign Policy* içinde (ss. 27-65). Cambridge, Massachusetts; London, England: The MIT Press
- Gökçe, O. (1998). Milli Kültür ve Küreselleşme. B. Yediyıldız, M.Ç. Özdemir ve F. Unan (Yay. Haz.), *Milli Kültürler ve Küreselleşme Prof. Dr. Erol Güngörün Hatırasına* içinde (ss. 285-291). Konya: Türk Yurdu Yayınları.
- Grove, A. (2010). Culture and Foreign Policy Analysis. R. A. Denmark and R. Marlin-Bennet (Yay. Haz.), *The International Studies Encyclopedia* içinde (ss. 781-799). The UK: Wiley-Blackwell.
- Halliday, M. A. K. (1978). *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning*. London: Edward Arnold (Publishers) Ltd.
- Karakoç, J. (2013). İnşacılıkta Dış Politika ve Etnik Kimlikler. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(2), 131-160.
- Katzenstein, P., Keohane, R. ve Krasner, S. (1998). Preface: International Organization at Its Golden Anniversary. *International Organization*, 52(4), xv-xviii.
- Kubalkova, V. (2015). A Constructivist Primer. V. Kubalkova (Yay. Haz.), *Foreign Policy in a Constructed World* içinde (ss. 56-77). New York: Routledge.
- Lane, E. ve Ersson, S. (2005). *Culture and Politics: A Comparative Approach*, England: Ashgate Publishing Limited.
- Onuf, N. (1989). *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*. Columbia: University of South Carolina Press.
- Onuf, N. (1998). Constructivism, a User's Manual. V. Kubalkova, N. Onuf ve P. Kowert, M. E. Sharpe (Yay. Haz.), *International Relations in a Constructed World* içinde (ss. 58-78). New York: Routledge.
- Öz, M. (2008). Tarih Perspektifinden Türk Kimliği Üzerine Bazı Düşünceler. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Cihat Özönder Anısına)*, 8, 219-226.
- Özönder, C. (2001). Takdim, Küreselleşme Tartışmalarında Terör Boyutu. *Kök Araştırmalar Dergisi*, III(2), 1-4.
- Özönder, C. (1999). Takdim, Niçin Sosyal ve Stratejik Araştırmalar. *Kök Araştırmalar Dergisi*, I(1), 1-3.
- Smith, A. (1994). *Milli Kimlik* (B. S. Şener Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tonkiss, F. (2004). Analysing Discourse. C. Seale (Yay. Haz.), *Researching Society and Culture* içinde (ss.245-260). London, UK: Sage Publications.
- Vasquez, A. J. (1996). *Classics of International Relations*. New Jersey: Prentice Hall.
- Viotti, P. ve Kauppi, M. (1999). *International Relations Theory*, Needham Heights: Ally & Bacon.
- Walt, S. M. (Spring, 1998). International Relations: One World, Many Theories. *Foreign Policy*, No. 110, Special Edition: *Frontiers of Knowledge*, 29-46.
- Worral, A. (1990). *Offending Women: Female Law Breakers and the Criminal Justice System*. London: Routledge.
- Zehfuss, M. (2002). *Constructivism in International Relations: The Politics of Reality*. the UK: Cambridge University Press.